

Література:

1. Галичина, Буковина, Угорська Русь // Задруга. М., 1915.
2. *Гарас М.* Ілюстрована історія Товариства «Українська Школа» в Чернауць 1887 – 1937. Чернауць, 1937.
3. *Павлик О.* Буковина до 1848 р. // Україна. Київ, 1928. Кн. 26.
4. *Сімович В.* Розвиток студентського життя в пам'ять 40 роковин основи Товариства "Січ" у Відні. Львів, 1908.
5. *Сімович В.* Українське шкільництво на Буковині // Праці Українського Педагогічного Товариства в Празі. Прага, 1932. Т. 1.
6. *Сірополко Степан.* Історія освіти в Україні. – К.: Наук. думка, 2001. – 912с.

Summary:

Oksana Zayachuk. HISTORICAL-GEOGRAPHICAL ASPECTS OF THE FORMATION EDUCATION ON BUKOVYNA.

Thanks to the boundary position and pied national composition the territory of Bukovyna for a rather short historical period passed through a number of political, sociocultural and economic changes that had a significant impact on the formation of regional education.

We distinguish Moldavian, Austrian and Romanian periods of Ukrainian education establishment on Bukovyna.

Надійшла 30.09.2008р.

УДК: 911.373 (477.8)

Роман ГИЩУК

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ПЕРВІСНОЇ МЕРЕЖІ ПОСЕЛЕНЬ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Міжетнічні взаємини тісно переплітаються в найрізноманітніших соціальних і політичних процесах. Вивчення черговості етнічного освоєння та залюднення земель, виявлення їхніх територіальних відмін, визначення динаміки національного складу, є одним із найважливіших питань, що виникають у процесі розгляду міжетнічних відносин на певній території. Тому простеження усіх тенденцій протягом етнічного розвитку території є досить важливим практичним завданням науки, в тому числі суспільної та історичної географії. Цінність останньої полягає в можливості перегляду всіх етнічних процесів, передумов і пріоритетів розвитку регіону в ретроспективі.

Про особливості вивченості етнодемографічної ситуації у Галичині уже йшлося в наших попередніх публікаціях [4; 18]. За роки входження України до складу ЄСРП ґрунтовні географічні дослідження з етнічної проблематики тут практично не проводилися. Чи не єдиною і водночас істотною працею в галузі історичної етнодемографії Галичини, Буковини і Закарпаття була дисертаційна робота Н.В. Кабузан [13]. Зацікавлення до вишукувань такого характеру різко зросло в публікаціях пострадянського періоду. Проблема етнічних і заселенсько-розселенських процесів України за цей період була розкрита в трьох докторських [9; 11; 17] і, щонайменше, в чотирьох кандидатських дисертаціях [2; 15; 19; 25]. Проте вони, практично, позбавлені діахронічного аналізу (виняток складає монографія В.П. Круля, де акценти робляться на екістичну (поселенську) складову, але не наголошується на їхніх етнокультурних рисах [16]. У зазначених дисертаційних вишукуваннях кандидатів наук відлік хронологічно-етнічних досліджень ведеться від щонайdaleше давньоруського періоду, але в жодному з них не фігурує Івано-Франківська область зокрема. Більше того – остання як самостійний територіальний об'єкт не фігурувала в дисертаційних суспільно-географічних працях щонайменше з 1992 р. [27].

Нині Івано-Франківська область, з огляду на індекси етнічної різноманітності Еккеля, є мононаціональною ($E_p=0,097$ в 1989 р і $E_p=0,049$ в 2001) [10]. Втім, наші дослідження Прикарпаття (тут і надалі в межах Івано-Франківської області), показали, що, принаймні, в ХІХ ст. – на поч. ХХ ст. етнічний склад людності Галичини, загалом та Івано-Франківської

області, зокрема, був значно строкатішим [18]. Так, Ер від часу приходу в Галичину австрійської влади постійно зростає: з 0,367 наприкінці XVIII ст. до 0,515 всередині XIX ст. і до 0,559-0,618 на поч. XX ст. Вже станом 1939 р. у Галичині Ер сягав 0,594 (в Івано-Франківській області – 0,429). Це свідчить про ускладнення етнічної структури краю, починаючи лише від моменту входження даного регіону до складу Австрійської, Австро-Угорської імперії та Польщі. Іншими словами, динаміка Ер дозволяє гіпотетично припустити, що полінаціональність Галичини, загалом та Івано-Франківської області, зокрема, сформувалася лише за так званої австро-польської доби. До цього це була територія з переважанням, практично, однієї титульної нації, а значне заселення її іншими народами відбулося лише за останні півтора століття до 1939 р., тобто перед входженням краю до складу Радянської України. Отже, нашим завданням є перевірка даної гіпотези у ретроспективі з рівнобіжним виявленням піонерів первинного заселення земель Прикарпаття за етнічним складом. Оскільки ґрунтовних ревізій загальної людності та чисельності національного складу в Галичині не проводилося від часів середньовіччя, не кажучи вже про давніші періоди, про що ми вже зауважували [18], наші вишукування будуть базуватися на динаміці формування кількісно-якісних характеристик первинної поселенської мережі Прикарпаття разом з її етнічною складовою.

Нині на території Івано-Франківської області налічується 804 поселення, 289 з яких містять археологічні старожитності. Отже, показник ретроспективного заселення (П р.з.) складає 35,9% (про його сутність та методику розрахунку див. у [16]). Таким чином, наявність у давніх поселеннях першої, за часом з'явилася, археологічної культури дає підстави вважати, що дана місцевість була первісно залюднена і поселення – вперше засноване, а відлік часу його “життя” розпочинається, власне, або з першою тут археологічною культурою, або з датою першої письмової згадки про населений пункт.

Доволі тривалий час формування поселенської мережі Прикарпаття можна поділити на 17 етапів: I – палеоліт, II – мезоліт, III – 5000-4001, IV – 4000-3001; V – 3000-2001; VI – 2000-1001; VII – 1000-0 рр. до Христа; VIII – 0-500., IX – 501-900; X – 901-1300; XI – 1301-1400; XII – 1401-1500; XIII – 1501-1600; XIV – 1601-1700; XV – 1701-1800; XVI – 1801-1900; XVII – 1901-2000 рр. після Христа.

Перший (I) етап утворення поселень Івано-Франківської області припадає на весь період палеоліту. Впродовж нього в Івано-Франківській області виникло 60 поселень (7,5% від їхньої теперішньої кількості), причому три чверті з них належало до сточища Дністра. Найбільша частка поселень першого етапу заселення (більше, ніж 75% або 46 шт.) була приурочена до пізнього палеоліту. У цей час Прикарпаття зазнало перших іншоетнічних впливів свідерського протоетносу з півночі. Саме цей період можна вважати *першими міжетнічними контактами* людності Івано-Франківської області, що мали місце на території 60 сучасних поселень, які, здебільшого, знаходилися в межах сточищ Дністра й Прута. Тогочасне населення за одною з версій, головне, мало балканське та центральноєвропейське походження, а за іншою – східнокавказьке та місцеве автохтонне походження [16, с. 94].

За наступний II етап заселення області, який співмірний із мезолітом, спостерігається спад поселенської активності. За вказаний час у Прикарпатті виникло лише 12 поселень, тому П р.з. області значно скоротилося – 1,5%, а основний ареал заселення припав на все те ж сточище Дністра (5 пос.) в Тлумацькому, Тисменицькому та Рогатинському районах. Започаткування цих поселень відбулося здебільшого за рахунок ранніх міжетнічних контактів між автохтонною людністю пізнього палеоліту та носіями Свідерської культури [22, с. 51; 16, с.97].

Під час III етапу заселення виникло ще 17 нових поселень, більшість яких приурочена до Коломийського району (9 пос.) та водночас сточища Прута (7 пос.). Всі 17 поселень Прикарпаття були замешкані племенами лінійно-стрічкової кераміки, які були немісцевими,

а прийшлими – з території Середнього Дунаю, однак заселили простори від Атлантики до Східно-Європейської рівнини [16, с. 99]. Тому вперше від цього часу Прикарпаття зазнало етнічної інфільтрації із Західної Європи.

Із початком періоду енеоліту (IV етап) нового поселенського впливу зазнали, в основному, Галицький і Городенківський райони, де виникло, відповідно, 5 і 8 поселень із загалом 20. І хоча протягом даного етапу в Івано-Франківській області проживали носії лендельської культури, всі 20 нових поселень виникли під впливом винятково розселення племен трипільської культури (ТК). Пік заселенської активності тут припав на її середній період розвитку. Загалом, кількість новоутворених поселень другої половини четвертого етапу вчетверо перевищує першу половину (П р.з. збільшився на 2,0%), а ретроспективне заселення Прикарпаття сягнуло наприкінці IV тисячоліття 13,6%.

Зламним моментом став V етап, коли виникло 43 поселення, що збільшило П р.з. до 18,9%. Відзначимо, що поселенська експансія від цього часу, у регіоні пересічно, тільки зростала. Наголосимо, що за першу половину V етапу виникло всього 5 поселень, зокрема у Городенківському – 4 пос. і Галицькому – 1 пос. районах, які відносяться до пізнього етапу ТК. Найбільша чисельність поселень Прикарпаття припадає на другу половину V етапу, коли за рахунок культури кулястих амфор (ККА) (11 пос.) і другого етапу підкарпатської культури (ПК) (19 пос.) виникло 30 нинішніх населених пунктів, а заселена площа сягнула, головню, сточища Прута. Крім цього, дуже важливою ознакою етнічного складу Прикарпаття цього етапу є те, що за антропологічним типом племена ТК належали до передньоазійських народів, а племена ПК і ККА – до індоєвропейських, які стали основою формування українців як індоєвропейського народу [16, с. 108].

Продовження інтенсивного заселення території області відбулося під час VI етапу (II тис. до н.е.), коли виникли ще 43 поселення. Головне це мало місце в другій половині етапу завдяки етносу комарівської культури, під впливом якої з'явилися 35 нових поселень Прикарпаття (в основному в сточищах Свічі та Лімниці в Долинському, Калуському та Галицькому районах). Впродовж II тис. до н.е. були повторені показники ретроспективного залюднення попереднього, п'ятого етапу, а П р.з. Івано-Франківської області зріс на 5,4% до 24,3%. Наступними за кількістю вперше утворених поселень (7 шт.) під час шостого етапу заселення виявилися місця замешкування носіїв культури Ноа, які обіймали територію вздовж Дністра (Городенківський, Тлумацький, Тисменицький, Галицький, Рогатинський райони) та середньої течії Прута (Коломийський, Снятинський райони).

Кінець бронзової доби співпав із початком VII етапу заселення Івано-Франківської області, який порівняно з попереднім етапом зазнав спаду процесів поселеутворення. Такий, загалом, пульсуючий характер залюднення (спад заселенської активності та її наступне зростання) витримувався в Івано-Франківській області, починаючи від цього етапу і аж до XVII ст. після Христа, за винятком XIV ст. За означений період в області виникло 12 поселень, що у 3,5 рази менше, ніж за попередній шостий етап. Більшість із них були започатковані носіями культури фракійського гальштату (КФГ) (10 пос.). Інші два належали до старожитностей лагодівсько-черепинської групи (ЛЧГ) та куштановицької культури (КшК). Загалом, у Прикарпатті на зламі старої та нової ер були вже заселеними більше чверті (П р.з.=25,7%) його земель. Основний ареал залюднення племенами КФГ був зосереджений у межах Тисменицького, Тлумацького та Снятинського районів.

Порівняно з попереднім VIII етап заселення Івано-Франківської області, зазнав учетверо більшого динамізму. Після його закінчення тут вже налічувалося 254 поселення, що склало 31,6% населених пунктів. Основним етнічним компонентом цього замешкання були поселення з пам'ятками пшеворської (герmano-слов'янський етнічний склад [14, с. 338, с. 342; 16, с. 123-124;], липицької (племена костобоків дакійських народів) [16, с. 127], черняхівської (слов'янська належність) культур і найбільше (22 поселення) – культури карпатських курганів (слов'яни, які стали тією основою, на якій у другій половині I тис. н.е.

постали літописні племена білих хорватів) [3, с. 237, 260, 262; 6, с. 36, 46; 12, с. 34; 16, с. 133-134, 136]. Основними землями розселення етносів останньої і передостанньої культур, які справили найістотніший вплив на ці процеси в Івано-Франківській області, були простори Коломийського, Косівського та Снятинського районів.

Проміжок часу від 501 р. до 900 р. протягом усіх сімнадцяти етапів (IX етап заселення) зазнав найбільшого спаду поселенського наповнення Івано-Франківської області. За цей період виникло лише 2 нових поселення, зокрема празької культури (с. Делева Глумацького району) і культури Луки-Райковецької (с. Город Косівського району), кожна з яких ототожнюється з племенами білих хорватів [16, с. 134-135], склавинами [1, с. 292; 26, с. 144] і карпами [16, с.134-135, 137]. Так чи інакше загальний П р.з. після завершення дев'ятого етапу залюднення Прикарпаття дорівнював 31,8%. Наголосимо, що дев'ятий етап започаткував нову епоху поселенської експансії в Прикарпатті східнослов'янських племен, з якими пов'язаний етногенез українців [1, с. 294; 26, с. 148, с.150].

Чергового піднесення піонерного заселення в Івано-Франківській області було досягнуто вже в наступному, X етапі (виникло 37 нових поселень). Виходячи з цього, зальна частка заселення Івано-Франківської області на момент закінчення давньоруського періоду склала 36,4% її теперішнього поселенського потенціалу. Найбільша кількість поселень мала місце в Коломийському районі в сточищі Прута (7 пос.), а також у Галицькому та Косівському (по 5 пос.). В останній чверті I тис. н.е. в Українському Передкарпатті, найімовірніше, мешкали білі хорвати [6, с. 45, с. 47; 23, с. 340;] та тиверці [6, с. 45; 21, с. 343]. Після X ст., а саме X-XIV ст., межиріччя Сяну і Прута замешкувало переважно осіле населення східнослов'янського походження, серед якого могли проживати вихідці з інших регіонів [21, с. 344]. В. Грабовецький вказує, що територію Прикарпаття у VIII-X ст. заселяли уличі [6, с. 47]. Натомість, Д. Дорошенко розселення уличів пов'язує з територією між Дністром та Пд. Бугом, а вже Прут-Дністерське межиріччя на південний захід від них (уличів) – із тиверцями [12, с. 34].

Після утворення Галицько-Волинської держави в 1199 р. на сторінках писемних джерел стосовно мешканців її міст, зокрема Галича, зустрічається назва “галичани” чи “галичани-дністриани”. Тому можна припустити, що в карпатському регіоні, як і в інших східнослов'янських землях, із занепадом Київської Русі розпочався паралельний процес формування відносно невеликих етнополітичних спільнот (субетносів), типу середньовічної Європи – “саксонці”, “баварці”. [21, с. 345]. Карпати вже за цих часів замешкували сучасні субетноси гірської країни: лемки, бойки та гуцули [6, с. 157], про котрих тут згадується вперше. Разом із тим, поруч із нащадками білих хорватів (русинів або галичан-дністриан), котрі в Івано-Франківській області (Галичині) були титульним етносом [20, с. 9], впродовж X етапу заселення в Прикарпатті проживали переселенці з Волині (очевидно, волиняни – Р.Г.), мешканці нижньої течії Дністра – тиверці, печеніги (сармати) [21, с. 355-359], з якими пов'язують поселення Печеніжин на Коломийщині [23, с. 340], німці (чи їхні етнополітичні спільноти, про які згадувалося вище) і вірмени [20, с. 10, с. 13].

Під час XI етапу в Івано-Франківській області, порівняно з попереднім, виникло дещо більше поселень (57 шт.). Загалом, станом на той час в області було “започатковано життя” 350 поселенням, що складає 43,5% від їхньої нинішньої кількості. Просторові осяги їхнього розміщення пов'язуються з усіма адміністративними районами Івано-Франківської області, за винятком Верховинського.

XI етап заселення охоплює період втрати незалежності (1349 р.) Галицько-Волинською державою й остаточного відходу її земель до Польщі і Великого Князівства Литовського. За цей час місцеве, руське (українське) населення залишалося абсолютно переважаючим, хоча поляки та представники інших етносів почали прибувати до літописних княжих міст (виділення наше – Р.Г.) Галичини, головню, з Мазовії, Сілезії, Надвіслянщини [5, с. 23]. Через це русини-українці, уникаючи польського колонізаційного гніту, переселялися до нових,

сільських місць осілости. Згодом, саме ця причина перетворила українців у “сільську націю”. Все ж варто підкреслити, що питома вага приїжджих етнічних груп: окрім поляків ще – угрів, волохів, євреїв, німців, чехів та ін. з-поміж українців була незначною [24, с. 9].

Такий стан речей продовжував набирати обертів і протягом XII етапу, коли за період з 1401 по 1500 рр. в межах Івано-Франківської області утворилося 175 поселень (21,7% від нинішньої кількості за етап), які доповнили частку заселення Прикарпаття до 65,3%, порівняно з сьогоднішнім. Причинами такого стрімкого колонізаційного освоєння нових земель були багаті на ліси й соляні джерела підгірські та гірські околиці, які давали можливість новосельцям широко займатися соляним і деревообробним промислами. До того ж поступово з появою панських фільварків відбувалося обезземелення селян і збільшення феодалних повинностей, особливо панщини, а це змушувало їх відходити з Придністер'я в підгірські і навіть гірські околиці і там освоювати там незайняті землі. Крім цього, зі збільшенням сімейних родів виділялися зі старого осередку окремі родини і осідаючи на вільних сільських грунтах, даючи початок новим оселям [6, с.172; 24, с. 9].

Про домінуючу роль сільських мешканців над міськими, а як наслідок – українців над іншими етнічними групами (про що йшлося вище), свідчать наступні факти: найменш урбанізованими впродовж XII етапу заселення були Коломийський і Тернопільський повіти, де співвідношення міських мешканців до сільських складало 1:10. У Галицькому повіті воно було дещо більшим на користь міського люду, та все ж не надто великим – 1:6,5 [24, с. 9]. Це дає підстави стверджувати, що, власне, перші два повіти Галичини, один з яких належить Івано-Франківській області, мали меншу частку народів неукраїнського походження, а останній – був *поліетнічнішим*.

За наступний, XIII етап, відзначається спад заселенської активності, оскільки під час нього виникло 48 поселень. Це збільшило загальну частку замешкання Івано-Франківщини – до 71,3%. За цей період більше 10 поселень було засновано в Карпатах, зокрема в Долинському та Рожнятівському районах, а в інших – їхня кількість не перевищувала 3 поселень. Отже, протягом XVI ст. колонізація краю чужоземцями, головне поляками, посилювалася, що призводило до освоєння автохтонним населенням віддаленіших, гірських районів області. Крім того, приналежність обох районів до Галицького повіту та їхнє розташування ближче до Польщі, на відміну від інших гірських районів області, вказує на напрямок вливання чужоземного етнічного елемента та його національне забарвлення. Себто з кожним наступним століттям частка поляків як другої за кількістю титульної нації Галичини зростала.

Чергового потужного і водночас останнього піднесення енергії заселення Івано-Франківської області було досягнуто під час XIV етапу, коли в Прикарпатті виникло 105 поселень. За 100 років частка новоутворених поселень зросла на 13,1%, що збільшило загальну кількість існуючих поселень до 84,3%. Причому, людність заселяла знову ж таки гірські території Долинського району (16 шт. або 15,2%). Більше 10 населених пунктів було утворено також у Рожнятівському (13 шт.) та Богородчанському (11 шт.) районах.

Починаючи з XV етапу починає згасати і кількість новопосталих поселень неухильно йде на спад. Зокрема, під час XV-XVI етапів заселення було засновано, практично, однакову кількість населених пунктів: відповідно 58 і 57. Найбільша їхня кількість припала на Верховинський район, де в сточищі Чорного та Білого Черемошу утворилося по 11 і 19 населених пунктів за кожен із етапів. 13 поселень виникло під час XVI етапу заселення в Надвірнянському районі. Також поселення впродовж означених етапів виникли і на рівнинній частині Прикарпаття, найбільша кількість яких припала на Калуський (по 4 поселення), Рогатинський відповідно 6 і 4 поселення і Снятинський (5 і 2) і Коломийський (5 поселень під час XVI етапу) райони. Отже, вже у XVIII ст.. Івано-Франківська область була заселена більш, ніж на 90% (91,5%), а в наступному XIX ст. частка існуючих поселень вже збільшилася до 98,6%. Основними поселенцями Гуцульщини (ймовірно, і не тільки

Гуцульщини – Р.Г.) були селяни (українці – Р.Г.), а не шляхта, як це намагалися довести польські історики. Крім того, найдавніші первісні села Карпат, займаючи величезні земельні простори, були осередками, довкола яких виникали поселення-присілки [8, с. 44-45]. Саме ці обставини надалі “підживлювали” XVI етап заселення Івано-Франківської області вже у XVIII ст., коли лише на території одного Верховинського району виникло 19 нових поселень.

Чимала кількість населених пунктів утворилася під час передостаннього та останнього етапу заселення і на рівнинній частині Прикарпаття. Зокрема, ці процеси зачепили в XIX ст. вже згадані вище райони попереднього етапу заселення, а в XX ст. більшість нових поселень належала Галицькому (3) і Коломийському (2) районам. Очевидно, причини їхньої постави тут також слід вбачати у поділі більших населених пунктів на власні віддалені хутори. Ця практика, за нашими дослідженнями, збереглася й надалі у повоєнному радянському Прикарпаттю. Але це швидше вже було так зване адміністративне заселення, аніж колонізаційне. Оскільки коріння попередніх, старших поселень, були започатковані кількома століттями раніше українським населенням, про що йшлося вище, то кінцеві XVI-XVII етапи заселення в Івано-Франківській області також можна опосередковано пов’язувати з місцевим населенням.

Отже, процес остаточного заселення Івано-Франківської області завершився ще у XIX ст., коли на території Прикарпаття існувало вже 98,6% поселень від їхньої нинішньої кількості. В XX ст., впродовж XVII етапу, процес заселення “був відкорегованим” на 1,4% (додалося 11 поселень), практично, за рахунок адміністративного впорядкування великих за своєю площею поселень і відокремлення від їхньої території віддалених хуторів або присілків.

За тривалу історію заселення найінтенсивнішого поселеутворення Прикарпаття зазнало під час палеоліту, V-VI етапу заселення до Христа та XII, XIV етапів після Христа, коли, загалом, було утворено 53,8% поселень області від усіх нинішніх. Складного поліетнічного складу Івано-Франківська область вперше набула в III-II тис. до н.е., коли головними колонізаторами її земель в цей період виступили племена трипільської, підкарпатської, комарівської культур, а також культури кулястих амфор і Ноа. Впродовж двох тисячоліть після Христа частка поселень в Івано-Франківській області збільшилася на 74,2% поселенського обсягу, а основним етнічним компонентом замешкуваних просторів Прикарпаття тих часів були карпи, білі хорвати, тиверці, галичани та їхні етногенетичні нащадки – українці.

Література:

1. *Баран В.Д.* Східно карпатський регіон у V-VII ст.. н.е. // Етногенез та етнічна історія Українських Карпат. – Львів, 1999. – Т.1. – С. 263-308
2. *Барна І.М.* Етногеографічне дослідження регіону (на матеріалах Тернопільської області): Автореф. дис... кандидата географічних наук. – Львів, 2005. – 19 с.
3. *Вакулєнко Л.В.* Населення Східних Карпат у пізньоримський час // Етногенез та етнічна історія Українських Карпат. – Львів, 1999. – Т.1. – С. 227-262.
4. *Гишук Р.* Етнічні дослідження Галичини впродовж XIX - першої половини XX століть // Історія української географії та картографії. Ч.І: Збірник матеріалів Третьої Міжнародної наукової конференції, присвяченої 130-літньому ювілею академіка Степана Рудницького. Тернопіль, 6-7 грудня 2007 р. – Тернопіль, 2007. – С. 134-138ю
5. *Грабовецький В.* Історія Коломиї. З найдавніших часів до поч. XX ст. Частина I. – Коломия: Вік, 1996. – 150 с.
6. *Грабовецький В.* Ілюстрована історія Прикарпаття. З найдавніших часів до I пол. 17 ст. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2002. – Т.1. – 432 с.
7. *Грабовецький В.* Ілюстрована історія Прикарпаття. Друга пол. 17-18 ст. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2003. – Т.2. – 402 с.
8. *Грабовецький В.* Ілюстрована історія Прикарпаття. Тисячолітній літопис Гуцульщини. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – Т.3. – 415 с.
9. *Джаман В.О.* Регіональні системи розселення: демографічні аспекти. – Чернівці: Рута, 2003. – 392 с.
10. *Джаман В.О.* Етнічна структура населення України: територіальні відміни, динаміка // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Географія. – Вінниця,

2006. – Вип. 11. – С. 90-96.
11. *Дністрянський М.С.* Етнополітична географія України: проблеми теорії, методології, практики. Автореф. дис. доктора географічних наук. – К., 2005. – 33 с.
 12. *Дорошенко Д.І.* Нарис історії України в 2-х томах. - Том 1. – (до половини 17 ст.). – Мюнхен, К.: Дніпрова хвиля, Глобус, 1991. – 232 с.
 13. *Кабузан Н.В.* Украинское население Галиции, Буковины и Закарпатья в конце XVIII-30-х годах XX в. (Этнотомографическое исследование): Авторефер. дис...к.и.н.. – Москва, 1986. – 23с.
 14. *Козак Д.* Етнічна історія Волині й Галичини в Ранньоримський час // Археологічні дослідження Львівського університету, 2005. - Вип. 8. – С 322-345.
 15. *Костащук І.І.* Географічні особливості формування національної структури населення в етноконтактних зонах (на прикладі Чернівецької області): Автореф. дис. кандидата географічних наук. – Чернівці, 2006. - 20 с.
 16. *Круль В.* Ретроспективна географія поселень Західної України: Монографія. – Чернівці: Рута, 2004. – 382 с.
 17. *Круль В.П.* Ретроспективно-географічний аналіз поселень Західної України: Автореф. дис. доктора географічних наук – Київ, 2006. – 32 с
 18. *Круль В., Гищук Р.* Ретроспективний аналіз етнічної структури населення Галичини // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: географія. – Тернопіль. – №2. – 2006. – С. 3-12.
 19. *Лозинський Р.М.* Етнічний склад міського населення Галичини (історико-географічне дослідження): Автореф. дис... кандидата географічних наук. -Львів, 2000. – 17 с.
 20. *Лозинський Р.* Етнічний склад населення Львова. – Львів, 2005. – 358 с.
 21. *Моця О.П.* Карпати у X-XIV століттях // Етногенез та етнічна історія Українських Карпат. – Львів, 1999. – Т.1. – С.341-360.
 22. *Пелецишин М.А., Конопля В.І.* Східнокарпатський регіон у первісності (кам'яний вік) // Етногенез та етнічна історія Українських Карпат. – Львів, 1999. – Т.1. – С. 31-114.
 23. *Приходнюк О.П.* Східні Карпати у VIII-IX // Етногенез та етнічна історія Українських Карпат. – Львів, 1999. – Т.1. – С. 309-340.
 24. *Сиреджук П.С.* История заселения Галичской земли в 14-18 вв.: Автор. ... к.и.н. – Львов: ЛГУ им. И.Я. Франко, 1989. – 16 с.
 25. *Шабашова Л.Ю.* Суспільно-географічні аспекти трансформації етнічної структури населення (на прикладі Закарпатської області): Автореф. дис. кандидата географічних наук. -К, 2005. – 18 с.
 26. *Юрій М. Ф.* Етнологія: навчальний посібник. – К.: Дакор, 2006. – 360 с.
 27. *Яковчук О.В.* Класифікаційний аналіз дисертаційних суспільно-географічних досліджень в Україні за період 1992-2006 рр. // Географія в інформаційному суспільстві. Зб. Наук.праць. У 4-х тт.. – К.: ВГЛ Обрії, 2008. – Т.ІІ. – С. 90-92.

Summary:

Hyshchuk R. THE FORMATION STAGES OF THE PRIMITIVE NETWORK OF IVANO-FRANKIVSK REGION SETTLEMENTS.

The author considers the formation issues by ethnic groups of the primitive network of Prykarpattya settlements according to the stages of its settling in retrospective review.

Надійшла 29.09.2008 р.

УДК 91.4(091)+91.4(100)

Михайло ПОТОКІЙ

НЕЗАВЕРШЕНА ЕКСПЕДИЦІЯ ЕДУАРДА ТОЛЛЯ

(До 150-річчя від дня народження)

Історія Арктики та Крайньої Півночі багата несподіваними відкриттями та не відгаданими загадками. Багато мореплавців і дослідників, починаючи від новгородських поморів і завершуючи численними сучасними добре оснащеними науково-дослідними експедиціями, намагалися проникнути якомога далі на північ, розгадати природу Північного Льодовитого океану і підкорити її. Із найбільш відомих слід назвати експедиції російських (різні загони Великої Сибірської чи Другої Камчатської експедиції середини XVIII століття, експедиції Анжу і Врангеля – у першій чверті XIX століття) норвезьких (Нансен і Амундсен у кінці XIX і на початку XX століття) та шведських (Норденшельд, кінець XIX століття)